

Uusia ja vanhoja sanoja

Ristikoissa esiintyy tämän tästä sanoja, jotka ovat kyllä kaikin puolin hyvää suomea mutta jotka tuntuvat vanhahtavilta, jonnekin viime vuosituhanneen puolelle unohtuneilta. Saattaa olla, että niitä kyllä käytetään edelleen mutta ne ovat käyneet niin harvinaisiksi, etteivät kaikki niitä enää edes muista. Atamonista kehkeytyy inha tahdas.

Samoin ristikoissa käytetään sanoja, jotka ovat kielen uusia tulokkaita. Niitäkään eivät kaikki välttämättä tunne, vaikka ne ovat selvästi yleistymässä hyvää vauhtia. Tällaiset sanat voivat toki olla ristikkosanoina ongelmallisia: ristikoissa käytettävien sanojen pitää tietenkin olla niin laajalle levinneitä ja yleisesti tunnettuja, että ristikon ratkojalla on kohtuullinen mahdollisuus tuntea ja sitä myöten keksiä ne. Jos laatija tämän feilaa niin ratkoja päättyy herkästi nihkeilemään.

Tämä sama tuntemattomuuden ongelma uhkaa toki vanhahtavaakin sanastoa. Jos sana on vaipunut liian kauaksi historiaan, se ei enää toimi ristikkosanana, koska juuri kukaan ei sitä tunnista.

Ja lopulta sama hankaluus uhkaa silloinkin, kun sanat ovat kyllä ilman muuta ny-

kypäivää mutta sattuvat olemaan tavalla tai toisella erikoissanastoa – jonkun alan ammattislangia, tieteellistä terminologiaa, jonkin pienen harrastusryhmän kieltä tai ylipäättään mitä tahansa rajatun ihmisryhmän kielimuotoa.

Tutun ja vieraan rajamaasto on ristikoille erityisen otollista sanamaisemaa. Jos ristikon laatii vain kaikille yhteisen jokapäiväisessä arjessa jatkuvasti esiintyvän sanaston varaan, siitä tulee todennäköisesti kohtuuttoman helppo. Jos taas viljelee liikaa kielen erilaisille reuna-alueille sijoittuvaa sanastoa – uusinta uutta, liian vanhaa, kovin pienten ihmisryhmien erikoiskieltä – ristikosta voi tulla likipitään mahdoton ja ainakin turhauttava ratkottava.

Sopivan hankalat sanat ovat ristikoiden suola. Ne kiusoittelevat ja kutkuttelevat, haastavat miettimään, aktivoivat hämärtyneitä sanaston alueita.

Tätä kautta ristikoiden ratkominen voi myös olla opettavaista. Kun oma sanavarasto on ammennettu tyhjiin mutta aukkoja on yhä jäljellä, on mainio tilaisuus oppia uutta – tai joskus ainakin kielen kannalta vanhaa – sanastoa. Konstit siihen ovat monet. Ratkaisu voi löytyä risteävien sanojen avulla tai vaikkapa sanakirjan avustuksella tai kilauttamalla kaverille.

Jaakko Leino
jaakko.leino@helsinki.fi

Lähetätkää ristikkoiheisiä kysymyksiä ja mielipiteitä osoitteeseen kysymys@ristikkoakatemia.fi

Ristikkoakatemia Facebookissa:
www.facebook.com/groups/ristikkoakatemia/